

ПРИЛОЖЕНИЕ 16

РЕЗЮМЕТА

на рецензираните публикации

на гл.ас. д-р Здравка Владимирова Кръстева,

кандидат в конкурс за академичната длъжност “доцент” по професионално направление 3.6. Право (Криминалистика) в Софийския университет “Св. Климент Охридски”, обявен в Държавен вестник, бр. 31 от 12 април 2019 г.(на български и английски език)

За участие в конкурса са представени научни публикации, които не повтарят представените за придобиване на образователната и научна степен “доктор”. Кандидатът участва в конкурса с един публикуван монографичен труд, шест статии и една глава от книга.

1. Монография със заглавие “Свидетелите очевидци в наказателното производство в светлината на съвременните постижения на психологията и криминалистиката”, София, Артипо, 2019, ISBN 978-619-7096-04-0, под научната редакция на проф. д-р Евгения Коцева-Владиминова

Монографията представлява всестранно и цялостно криминалистично изследване на свидетелите очевидци в наказателното производство. Състои се от четири глави, увод, приложение и заключение, с разгърнато съдържание и изчерпателна библиография.

Обемът на научния труд е 409 стандартни страници с 1800 знака на страница, а печатното издание съдържа 299 страници.

Показанията на свидетелите-очевидци имат ключово значение за доказването в голяма част от производствата по наказателни дела. През последните тридесет години в приложната психология се наблюдава съществено развитие на изследванията на паметта на свидетелите и факторите, които могат да доведат до погрешни свидетелски показания и разпознавания. В монографията са изследвани тези научно обосновани знания като е избран подход, следващ две големи групи от теми в психологическите изследвания на паметта на свидетелите – на психологичните процеси при възприемане и запаметяване на събития, от една страна и при възприемането и паметта за хора, от друга. На тази основа е предложено усъвършенстване на криминалистичната тактика на двата способа за доказване с участие на свидетели очевидци – разпознаването и разпита, както и структуриран подход при оценката на резултатите от тези две действия по разследването.

По отношение на разпознаването са аргументирани предложения *de lege ferenda*, защото при този способ за доказване в по-голяма степен, отколкото при разпита, недостатъците на процесуалните правила, по които се извършва, могат да доведат до компрометиране на резултатите му, а повторното му извършване поначало не може да поправи допуснатите по-рано грешки.

Предметът на изследване е очертан от понятието за свидетел очевидец. В труда то е изяснено, като са направени няколко отграничения. Не всеки свидетел в наказателното производство е очевидец. Свидетели могат да бъдат лицата, възприели факти, допринасящи за разкриването на обективната истина (арг. от чл. 117

НПК) и за които не са налице пречки да бъдат свидетели (чл.118 НПК). Свидетелите очевидци трябва да отговарят на тези изисквания, но кръгът им е ограничен от фактите, които са възприели. Те трябва лично и непосредствено да са възприели събитието на престъплението или отделни негови елементи. Пострадалият може да бъде свидетел (арг. от чл. 118, ал. 1, т.2 НПК), но не всеки пострадал е очевидец. Той няма да е такъв, когато престъплението не е извършено в негово присъствие, т.е. дали е очевидец може да зависи от вида на престъплението. Няма да е очевидец и когато поради състоянието, в което се е намирал, няма лични и непосредствени възприятия от събитието на престъплението. Очевидец е този свидетел, който е възприел изцяло или частично събитието на престъплението, а не само изпълнителното деяние. Събитие на престъплението е по-широко криминалистично понятие, което включва изпълнителното деяние и непосредствено съпътстващите го действия, изказвания, явления и обекти.

В първа глава са изследвани действията по подготовка на разпознаването. Централно внимание е отделено на *предварителния разпит при разпознаване* по реда на чл. 170 НПК. Разгледани са съвременните научни изследвания на психичните процеси при описването на външния вид на лица. Идентифицирани са два психични механизма, които могат да доведат до отрицателно въздействие на словесното описание, направено от свидетеля, върху последващата точност на идентификацията на разпознаваното лице. Те са свързани с трансформирането на визуалната памет в словесна по време на разпита и с пренасочването на вниманието на свидетеля от обработка на лицето като цялостен обект (което е естественият начин за възприемане на човешки лица) към отделните му черти. Този феномен е установен в

психологията в началото на 90-те години на миналия век и е известен като “словесно засенчване”. В труда са предложени тактически способности, които могат да бъдат прилагани при предварителния разпит, за преодоляването на ефекта от словесното засенчване.

Обосновано е виждането, че не количеството, а качеството на словесното описание, направено от свидетеля при предварителния разпит, е по-надежден критерий за оценка на достоверността на разпознаването. В тази връзка е предложено преосмисляне на тактиката на разпита преди разпознаване, като предвид връзката между грешките в предхождащото описание на разпознавания обект и последващата точност на идентификацията му, е по-подходящо да се направи компромис с обема на събраната информация, за сметка на описанието на по-малко на брой, но по-точни признаци на разпознавания обект.

Подробно са разгледани критериите за определяне на конкретното лице или предмет, които се предявяват като *обект на разпознаване*. При разпознаването за разлика други способности за доказване като претърсването, обиска и др., поради непринудителния му характер не е придвидено изискване за обосновано предположение относно конкретния обект на разпознаване. Това повишава риска при произволно и неосновано на данни по делото определяне на обекта на разпознаване да се стигне до погрешна идентификация на лице, което не е причастно в извършването на престъплението. В тази връзка се обосновава виждането, че при избора на конкретно лице, което да бъде разпознавано, следва да се стъпва на версия, обоснована с данни с процесуален или извънпроцесуален източник. Като средство за постигането на това се предлага разследващият орган да обсъжда версиите за самоличността на извършителя с наблюдаващия прокурор

преди предявяването на лицето за разпознаване по реда на чл. 203, ал. 4 НПК.

В някои следствени ситуации, независимо от усилията на разследващите и оперативните органи, не може да се стигне до предположение за самоличността на издирваното лице, което да бъде предявено като обект на разпознаване. В тези случаи се използват криминалистични средства като съставянето на *композиционни портрети* по описания на свидетели очевидци (“фотороботи”) и *оперативни разпознавания*, при които на свидетеля се показват фотоалбуми със снимки от криминалистичната регистрация на лица. Тези криминалистични средства са изследвани в самостоятелни раздели на първа глава. Разгледани са подробно четирите поколения криминалистични техники за съствяне на композиционни портрети. Поставен е акцент върху съвременните методи за подобряване на разпознаемостта на “фотороботите”, съобразени с психичните процеси при възприемането и паметта за човешки лица. В тази връзка са разгледани въпроси като усъвършенстването на тактиката на разпит преди портретирането, използването на компютърни програми, базирани на цялостни изображения на лица и прилагането на техники за подобряване на композиционните портрети след съставянето им.

По отношение на *оперативното разпознаване* по снимки на криминално проявени лица са изследвани няколко въпроса, свързани с неговата ефективност и процесуалните му последици по отношение на разпознаването по реда на чл. 169 и сл. НПК. Анализирана е противоречивата практика на съдилищата, които в някои случаи разглеждат оперативното разпознаване като пречка за извършване на последващо годно процесуално разпознаване, а в други случаи,

обратно, като типична и необходима извънпроцесуална дейност, която не опорочава идентификациите по чл. 169 НПК. В тази връзка са посочени рисковете от гледище на психологията предварителното извънпроцесуално показване на фотоалбуми да доведе до погрешно разпознаване на непряко с извършването на престъплението лице. Обосновано е виждането, че оперативното разпознаване може да не представлява пречка за последващо годно разпознаване по реда на чл. 169 НПК, но в ограничени случаи и при съблюдаване на определени тактически препоръки при извършването му и след внимателна оценка на резултата от последвалото го процесуално разпознаване.

В самостоятелен раздел са разгледани двата способа за извършване на разпознаването – от натура и по снимки. Разпознаването по снимки е предвидено като изключение, когато не е възможно да се покаже самото лице. В преобладаващия случай при неоснователно извършване на разпознаването по снимки, съдът приема, че това опорочава резултата от разпознаването. В труда е обосновано виждането, че тези последици са прекомерно рестриктивни, особено ако разпознаването по снимки е изрядно във всяко друго отношение и е довело до категорична идентификация на разпознаването лице. Формулирано е предложение *de lege ferenda* разпоредбата на чл.171, ал. 4 НПК да допуска извършването на разпознаването по снимки при необходимост. За това са приведени аргументи от емпиричните психологически проучвания, които не откриват различия в ефективността на разпознаването по снимки и от натура, както и сравнителноправен преглед, който установява, че в редица законодателства не е отдадено предпочитание на единия способ пред другия.

Специално внимание е отделено на *осигуряването на сходни лица и еднородни обекти*, като една от важните гаранции за непредубедено разпознаване. Разгледани са възможните подходи за избор на сходните лица – чрез сходство с описанието, дадено от разпознаващия или с външния вид на разпознаваното лице. Възприетият у нас подход за сходство с разпознаваното лице е критикуван като едностранчив поради рисковете, които създава за предубено разпознаване, ако не са отчетени характерни признаци, посочени от разпознаващия в предварителния разпит. В тази връзка е аргументирано изискването за сходство в чл. 171, ал.2 НПК да бъде разширено така, че да предвижда разпознаваният да бъде представен заедно с лица, сходни по външен вид с него и с особеностите, по които разпознаващият е съобщил, че може да го разпознае при разпита по чл. 170 НПК.

Разгледани са различни усложнения при избора на сходни лица, като наличието на особени белези на разпознаваното лице, разпознаване по съпътстващи признаци като дрехи и аксесоари, определяне на разпознаваното лице въз основа на сходство с композиционен портрет или други изображения, като записи от охранителни камери, и са направени конкретни тактически преоръки, които да бъдат приложени в тези хипотези.

Установена е празнота в процесуалната уредба на разпознаването, която не предвижда изрично сходните лица да са непознати за разпознаващия, като са разгледани случаите, в които може да се стигне до това, и е предложено *de lege ferenda* допълнение в този смисъл на чл. 171, ал. 2 НПК.

В досъдебното производство разпознаването се извършва от разследващия орган, от прокурора или от полицейски орган, ако това

му е възложено по реда на чл. 194, ал. 4 НПК. В тази връзка пространно са разгледани психологическите изследвания, които демонстрират как съзнателното и несъзнаваното поведение на служителя, извършващ разпознаването, може да насочи разпознаващия към разпознавания обект. Това е един от най-широко проучените рискове от предубедено разпознаване и затова се предлага въвеждането на т.нар. двойно анонимна процедура, при която не само разпознаващия, но и служителят, администриращ действието, да не знаят идентификацията на кой обект се цели. В труда необходимостта от това е аргументирана с примери от съдебната практика и с преглед на законодателствата, в които е възприета подобна процедура. Предложено е при действащата процесуална уредба извършването на разпознаването да се възлага по реда на чл. 194, ал. 3 НПК на полицейски орган в Министерството на вътрешните работи от прокурора, следователя или от разследващия полицай. Предвид убедителните научни доказателства за влиянието на този фактор върху достоверността на разпознаването, е формулирано предложение *de lege ferenda* извършването на разпознаването да се възлага задължително на орган, който не участва в същото наказателно производство, като се вземат мерки той да не знае кой е обектът на разпознаване.

Разгледани са хипотезите, в които следва да се осигурява възможност на защитника на разпознаваното лице да участва в разпознаването. Проблеми в тази връзка могат да възникнат, когато лицето се конституира като обвиняем със съставянето на протокола от разпознаването като първо действие по разследването срещу него (чл. 219, ал. 2 НПК). Разгледани са случаите, в които разпознаването може да е първото действие по разследването, което се провежда с участието

на лицето, когато са събрани доказателства или съществуват фактически данни, че е взело участие при извършване на престъплението, но те не са достатъчно, за да се привлече като обвиняем с постановление по правилата на чл. 219, ал. 1 НПК. Критикувана е съдебната практика, която константно разглежда като момент, от който възниква правото на разпознаването лице на достъп до защитник, единствено моментът на привличане на лицето като обвиняем с постановление по реда на чл.219, ал. 1 НПК, без да изследва хипотезите, в които преди разпознаването е имало фактически данни, че разпознаването лице е участвало в извършването на престъплението и съответно разпознаването, в което е участвало, се е явило първо действие по разследването срещу него. Този подход потенциално може да доведе до нарушения на чл. 3, ал. 2 от Директива 2013/48/ЕС, съгласно който правото на достъп до адвокат възниква от най-ранния измежду няколко момента, сред които изрично се посочва извършването на разпознаване (чл. 3. ал. 3, б. ”а”, i от Директивата).

Самостоятелно внимание е отделено на участието в разпознаването на други лица – психолог, педагог, преводач, тълковник, като са формулирани тактически препоръки в тази връзка.

По отношение на времето за извършване на разпознаването е акцентирано на необходимостта обстоятелствата по чл. 170 НПК да бъдат изяснявани още в най-ранния разпит на свидетеля очевиден, а не само в предварителния разпит, извършван непосредствено преди предявяването за разпознаване. Разгледани са и някои особености при избора на място на извършване на разпознаването, както и мерките за избягване на предварителен пряк контакт между разпознаван и разпознаващ и на няколкото разпознаващи лица помежду им.

Във втора глава подробно е разгледана тактиката за извършване на разпознаването. Акцентирано е върху необходимостта от усъвършенстването ѝ в светлината на съвременните психологически изследвания. От особено значение е формулирането на инструкциите към разпознаващото лице, които трябва да не водят до внушение, че извършителят вече е установен и от свидетеля се очаква само да потвърди този факт. На това основание е критикувана формулировката в чл. 171, ал. 7 НПК, дословното прилагане на която може да доведе до подобно внушение.

Разгледани са различните способности за предявяване на лицата при разпознаване – в група или последователно един по един, както и предимствата и недостатъците от психологическа гледна точка на всеки от тях.

Специално внимание е отделено на изясняването на степента на увереност, с която разпознаващият прави своя избор. Анализирани е съдебната практика по дела за грабежи, в които разпознаването от очевидец е често срещано, и е установено, че в 70% от случаите съдът е основал оценката си на разпознаването на категоричността на свидетеля. Въз основа на преглед на психологическите изследвания е направен извод, че категоричността е надежден критерий, ако е установена веднага след посочването от свидетеля по време на самото разпознаване, но не и по време на съдебното следствие. Това е така, защото в хода на наказателното производство степента на увереност на очевидците може да се повиши спрямо действителната по различни причини: при потвърждение от страна на разследващия орган, че разпознаването е било успешно; при многократното задаване на сходни въпроси към свидетеля по време на един или няколко разпита; поради

факта, че разпознаваното лице е подсъдим по делото и др. В тази връзка, поради убедителните научни доказателства за внушаващият характер, който може да има инструкцията към разпознаващия и значението на категоричността му при идентификация се предлага *de lege ferenda* чл.171, ал.7 НПК да бъде изменен, така че да включва непредубена покана към разпознаващия да идентифицира обекта на разпознаване и навременно изясняване на степента на увереност на разпознаващия.

Подробно са разгледани способите за процесуално закрепване на хода на разпознаването, като са формулирани препоръки за съдържанието на протокола, предложение *de lege ferenda* за въвеждане на задължителна фотофиксация на предявените обекти и аргументирана препоръка за по-широко приложение на видеозаписите.

Разгледани са спецификите на извършването на разпознаването в съдебното следствие, свързани с навременната подготовка и с особеностите на предварителния разпит по чл. 170 НПК в условията на публичност и състезателност.

Специално внимание е отделено на дискусияния въпрос за повторното разпознаване. Разгледани са психологическите процеси, които могат да доведат до погрешна идентификация при по-късното разпознаване. Установена е противоречива съдебна практика относно допустимостта му и са предложени по-тясно формулирани хипотези, в които да се прибегва до него.

В самостоятелен раздел е отделено внимание на особеностите на разпознаването по глас, като са изяснени различията в психичните процеси, които са в основата на идентификацията по признаци на външния вид и по гласа, водещи до значително по-ниски нива на

достоверност на разпознаването по глас. Подробно са анализирани факторите, които влияят на достоверността му, както и спецификата на тактиката за извършването му. Анализирана е съдебната практика, която в голямата си част приема за допустимо извършването на разпознаване само по глас, но в някои случаи тълкува правилото на чл. 171, ал. 2 НПК като изискване едновременно да бъдат демонстрирани външният вид и гласовете на предявените лица. В тази връзка в труда са аргументирани проблемите, които създава такъв подход, както от гледище на тактическата организация, така и предвид психологическите особености на възприемането на гласа и е предложено противоречивото тълкуване на чл. 171, ал. 2 НПК да бъде преодоляно, като процесуалната уредба бъде допълнена с изрична възможност за извършване на разпознаване по глас. Това предложение е обосновано и със сравнителноправен преглед на законодателствата в някои страни.

По отношение на разпознаването на труп е направено разграничение между действията по предявяване на трупа за установяване на самоличността му от близките и същинско разпознаване на труп по реда на НПК. Критикувано е виждането в криминалистичната теория, според което предявяването на трупа на близките е процесуално разпознаване, което се извършва без да се спазват някои от процесуалните изисквания при разпознаването – предварителният разпит по чл. 170 НПК и предявяването заедно със сходни обекти (чл. 171, ал. НПК), макар да няма изрично законово основание за това. Противоречието се дължи на смесването на две различни действия – установяване на самоличността на лице и потвърждаването на идентичността на лице чрез разпознаване по чл.

169 НПК. Първото действие не представлява способ за доказване, а съпътстваща процесуална дейност, като за това в труда са предложени аргументи и са отграничени хипотезите, при които разпознаването на труп следва да се извърши по реда на чл. 169 и сл. НПК.

Трета глава е посветена на разпита на свидетели очевидци. Разгледани са съвременните психологически изследвания на ефективността на този разпит и са открити най-често допусканите грешки в тактиката му. Тактиката за разпит на свидетели е обстойно изследвана в криминалистичната литература. Изяснени са и въпросите, свързани с процесуалната им организация. С цел да се избегне повторението на добре познати страни от тактиката на разпита, някои от класическите въпроси за подготовката му са оставени настрана или са само маркирани, а за по-подробното им описание заинтересованият читател се препраща към други източници. Затова в тази глава е избран подход, който се фокусира върху тези моменти от тактиката, които са предмет на съвременните изследвания на приложната психология според очертанния предмет на този труд. Някои от предложените тактическите способности са добре познати на криминалистичната теория и следствената практика у нас. Други представляват новост. И в двата случая обаче са разгледани многобройните емпирични психологически изследвания, които доказват ефективността на предложените тактическите способности и позволяват усъвършенстването им с оглед установените слабости в практиката.

Подробно е изследвана *тактиката на разпита по когнитивния метод*, който представлява най-добре проученият в експериментални и реални условия подход за събиране на гласни доказателства от добросъвестни и кооперативни свидетели очевидци. Анализирани са

данните за неговата ефективност, като са приведени аргументи от проучванията в държавите, в които той е възприет в следствената практика – Великобритания, Франция, Германия, Италия, Испания, Швеция, Нова Зеландия, Бразилия и др.

Подробно е изследвано значението на установяването на психологически контакт с разпитваното лице, подложено е на критика реалното приложение на този способ в практиката и са формулирани разгърнати препоръки за изграждането и поддържането на психологическия контакт в целия ход на разпита. Внимание е отделено на обяснението на целите и начина, по който ще протече разпитът, като са предложени тактически препоръки, съобразени с психологическите изследвания, за дефиниране на предмета на разпита, фокусиране на вниманието на свидетеля, необходимостта да съобщава всичко, което му е известно във връзка с разследваното престъпление и прехвърлянето на контрола върху комуникацията от разследващия орган върху разпитваното лице.

Разгледани са подробно три тактически способа за насърчаване на припомнянето от свидетеля, които са разработени от психолозите, и са известни в когнитивната психология като мнемоники – мислено възстановяване на контекста на възприетото от свидетеля събитие, възпроизвеждане на възприетото събитие в различна последователност и от различна перспектива и няколко други. По отношение на всеки от тези способности е разгледана ефективността им и са формулирани конкретни препоръки как да бъде приложен.

Двата класически етапа на разпита – свободният разказ и въпросно-отговорната фаза, са изследвани в светлината на съвременните психологически проучвания. В основата на този анализ

лежат емпиричните наблюдения, че при свободното изложение, дори когато информацията, съобщена от свидетелите е непълна, тя е по-достоверна, отколкото при въпросно-отговорната форма и е намален рискът от внушаване и подвеждане на свидетелите. Анализирани са често допусканите грешки, които водят до преждевременно прекратяване на свободния разказ и са предложени конкретни препоръки как този етап да бъде използван по-пълноценно, като се насърчи свидетеля да изложи със свои думи всичко, което му е известно във връзка с възприетото от него събитие.

Предложено е въпросно-отговорната фаза на разпита да бъде разделена на две части. В първата част въпросите трябва да се отнасят само до обстоятелствата, съдържащи се в свободния разказ. Едва след изчерпването на възможностите за събиране на нова информация следва да се прехвърля към втората част, в която на свидетеля се задават въпроси относно несъобщени от него обстоятелства. Този момент създава риск повишен от грешки при формулирането на въпросите, поради опасността някои от тях да са недопустими, защото подсказват отговор или подвеждат към определен отговор в нарушение на чл. 138, ал. 5 НПК. и по тази причина е отделен в самостоятелен етап в края на разпита.

Разгледани са различните класификации на въпросите, задавани при разпит. В процесуалната и криминалистичната теория въпросите се класифицират в две групи - недопустими и допустими. По силата на чл. 138, ал. 5 НПК процесуално недопустими са въпросите, които подсказват отговор (внушаващи въпроси) или подвеждат към определен отговор (подвеждащи въпроси). Допустимите въпроси, по аргумент от чл. 138, ал. 4 НПК, в криминалистичната литература се

подразделят на допълващи, уточняващи, напомнящи, разясняващи и контролни. Относно допустимите въпроси в труда е предложена различна класификация, която отграничава отворените от конкретизиращите въпроси, като за това разграничение са приведени аргументи от психологическите изследвания. Емпиричните проучвания демонстрират, че отворените въпроси са най-подходящи от гледище на събирането на доказателствена информация. Те трябва да се използват преимуществено по време на разпита. Формулират се по такъв начин, че свидетелят да може да даде свободен отговор със свои думи, което от своя страна му дава възможност да контролира потока на информация. При тези въпроси се намалява рискът от внушения, които затворените въпроси в по-малка или по-голяма степен съдържат. Отворените въпроси предизвикват реакции, подобни на тези при спонтанното припомняне, което според психологичните изследвания води до най-точно възпроизвеждане на запомненото. Предложени са конкретни препоръки за формулирането на отворените и конкретизиращите въпроси, така че да се избегне риска от внушения и подвеждане на свидетеля, като са изследвани нюансите във формулировките на въпросите, които могат да засилят внушаващия им характер.

Подробно е разгледан заключителният етап на разпита, който следва да бъде използван като още една възможност за насърчаване на припомнянето от свидетеля и по време на който на пострадалите трябва да се предостави информация за достъпните средства за помощ и подкрепа в съответствие със Закона за подпомагане и финансова компенсация на пострадали от престъпления.

В самостоятелен раздел е разгледана *тактиката за разпит на малолетни и непълнолетни свидетели*. Тя трябва да е съобразена с техния познавателен капацитет и психични наклонности. В тази връзка са анализирани най-често допусканите грешки в тактиката за разпит на деца, като за целта са приведени примери от следствените практики на различни държави. В отговор на установените слабости в 90-те години на миналия век британски психолози разработват *Ръководство за разпит на деца на Националния институт за детско здраве и човешко развитие*, което към настоящия момент е възприето в практиката на редица държави. Тактиката за разпит по ръководството е една от най-широко изследваните в реални условия. Анализ на над 40 000 реални разпита установява значително повишаване на качеството на разпитите, повече отворени въпроси, два пъти по-малко затворени, внушаващи въпроси и въпроси с принудителен избор между няколко възможности. Освен това, проучвания на дела за полови престъпления срещу деца демонстрират, че разпитите по *Ръководството за разпит на деца на Националния институт за детско здраве и човешко развитие* са довели до повече повдигнати обвинения и повече осъдителни присъди, отколкото стандартните тактики за разпит. По тези причини в приложение към монографичното изследване е предложен преведен на български и адаптиран вариант на ръководството.

Разгледана е подготовката на разпита на малолетни и непълнолетни свидетели, която трябва да включва внимателно проучване на личността на детето с цел добро предварително познание за нивото на развитие на детето (речево, интелектуално, физическо, социално, емоционално, поведенческо). Разисквани са въпросите за избор на подходящо време и място за провеждане на разпита и

присъствието на родител, настойник или попечител. С оглед намаляване на риска от вторична виктимизация на детето поради повече на брой разпити, се препоръчва разпитът да бъде проведен пред съдия като се предостави възможност за участие на обвиняемия и неговия защитник (чл. 223 НПК) и се вземат мерки за избягване на контакт с обвиняемия, включително чрез видеоконференция или телефонна конференция (чл. 140, ал.5 НПК).

Подробно са изследвани етапите на провеждане на разпита. По отношение на началния етап са предложени тактически препоръки, чрез които на децата се разясняват основните правила и очаквания за провеждане на разпита, а при малките деца приложението на тези инструкции се демонстрира по начин, който ги обучава, че могат и трябва да казват, когато не си спомнят, не знаят или не разбират въпросите и че трябва да коригат разпитващия, когато е подходящо.

Разгледан е етапът, в който първоначално се установява психологическия контакт с детето, който се състои от две части. Първата е предназначена да създаде спокойна, подкрепяща среда за децата и да установи разбирателство между детето и разпитващия. Във втората част от този етап, децата са поканени да опишат скорошно неутрално събитие. С това се цели да бъде обучено детето да излага спомените си под формата на свободен разказ и едновременно с това да се демонстрира нивото на детайлност, което се очаква от него.

Отделен е самостоятелно преходен етап в разпита, който трябва да осигури плавна връзка между началните фази и разпита по същество. При него се използва поредица от въпроси за идентифициране на разследваното събитие. Целта е, без внушения и подсказващи въпроси,

детето само да посочи събитието, което се разследва, като за постигането на това са формулирани редица тактически препоръки.

Свободният разказ и въпросно-отговорната фаза на разпита са разгледани в светлината на трудостите, които изпитват малките деца да опишат чрез свободно изложение своя преживян опит. Специално внимание е отделено на формулирането на подходящи отворени въпроси при разпита на деца в предучилищна възраст по начин, който е съобразен с по-голямата им податливост на внушения и подвеждане. Акцентирано е върху необходимостта от специализирано обучение на разследващите органи за разпити на деца, като са приведени доказателства, че краткосрочните курсове без последваща подкрепа и надзор водят до твърде малки подобрения в практическите умения на разпитващите. Дългосрочно подобряване на качеството на получените показания от деца, пострадали от престъпления, са наблюдавани само когато обучението е продължаващо и разпределено във времето, а не под формата на една еднократна сесия, колкото и да е интензивна.

Изследвани са самостоятелно психологическите аспекти, които водят до затруднения при изчерпателното документиране на свидетелските показания в протокола от разпита. Приведени са аргументи за необходимостта от по-широко приложение на видеофиксацията на разпитите с оглед целите на разследването и интересите на свидетелите със специфични нужди от защита в съответствие с Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и съвета за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления.

В самостоятелен раздел е разгледано едно ново криминалистично средство за събиране на информация от свидетелите очевидци – т.нар.

автоинтервю. То е разработено от психолози и позволява извънпроцесуално, по структуриран начин и стъпвайки на постиженията на съдебната психология, да се събере максимално подробна информация от всички установени свидетели очевидци във възможно най-ранния момент след престъплението. При автоинтервюто свидетелят сам излага писмено показанията си за възприетото събитие с помощта на стандартизирана брошура с инструкции и въпроси. Автоинтервюто се основава на разбирането, че колкото по-скоро един свидетел може да предостави подробна информация за възприетото от него събитие, толкова по-голяма е вероятността съобщените данни да са подробни и пълни. По този начин се ограничават неблагоприятните последици от забавянето на разпита, което води до забравяне и създава риск от колективна памет след общуване с други очевидци или повлияване от медийни публикации за престъплението. Подходящо е за прилагане в следствени ситуации, при които престъплението е извършено на оживено място и е възприето от голям брой свидетели очевидци, когато неотложните разпити на всички свидетели са невъзможни поради ограничени човешки ресурси на правоохранителните органи.

В труда подробно е изследвана структурата на автоинтервюто, което се състои от седем раздела, съдържащи информация и инструкции, предназначени за улесняване както на припомнянето, така и възпроизвеждането на информация за разследваното престъпление. Анализирани са предимствата на автоинтервюто в сравнение със стандартните собственооръчно написани показания на свидетелите. За разлика от тях автоинтервюто стъпва на проучвания на психолози и предлага разнообразие от тактически способности, които се поддават на

самостоятелно прилагане от очевидците. Основава се на тактиката на разпит по когнитивния метод, който включва редица компоненти за улесняване на извличането на информация от паметта на свидетеля и за насърчаване на детайлизацията и точността на информацията. Тези компоненти са адаптирани, за да подпомогнат самостоятелното писмено изложение от свидетелите с внимателно подбрани писмени инструкции, отворени въпроси и техники, улесняващи припомнянето.

Разгледани са данните за ефективността на автоинтервюто от експериментални лабораторни изследвания, както и от реалното му приложение в практиката на следствените органи във Великобритания, Холандия, Норвегия, Германия и др.

Четвърта глава е посветена на оценката на резултатите от разпознаването и разпита на свидетелите очевидци.

По отношение на разпознаването се предлага структуриран подход за оценка на резултатите му в пет стъпки: оценка на предварителния разпит по чл. 170 НПК и по-ранните разпити на разпознаващото лице; оценка на действията по предявяване за разпознаване; оценка на факторите, свързани с качествата на разпознаващото лице; оценка на факторите, свързани с качествата на обекта на разпознаване; оценка на условията, при които е бил възприет обектът на разпознаване към момента на извършване на престъплението. Всяка една от тези стъпки е разгледана подробно самостоятелно, като са предложени критерии, обосновани с емпиричните психологически изследвания на достоверността на разпознаванията.

Предлаганите критерии за оценка представляват систематизиран и структуриран подход, при който компетентните органи изследват два

типа фактори, които се отразяват на достоверността на идентификациите – от една страна, условията, при които разпознаването е проведено в наказателното производство, а от друга, тези фактори, които са извън контрола на правоохранителните органи, но влияят на възприятията и паметта на разпознаващите лица. Предимството на такъв подход е, че подчертава важността на провеждането на обективни и непредубени процедури за идентификация, както чрез спазване на процесуалните, така и на тактическите изисквания за провеждане на разпознаванията. Тези фактори са под контрола на правоохранителните органи и представляват най-надеждните средства в правораздаването по наказателни дела за повишаване на достоверността на разпознаванията и намаляване на риска от погрешни идентификации. Те могат да бъдат надлежно фиксирани чрез протоколи, снимки и видеозаписи и съответно подлежат на по-обективна оценка. За разлика от тях, условията, при които разпознаващият е възприел обекта на разпознаване на местопроизшествието, са извън контрола на правоохранителните органи и не винаги могат да бъдат установени по несъмнен начин.

В самостоятелен раздел е разгледано влиянието на емоциите върху показанията на свидетелите очевидци. Изследвано е въздействието на умерените по сила емоции, на психологическата травма и на стреса върху паметта на свидетелите, включително и специфичното въздействие върху паметта на свидетелите деца. Отделено е внимание и на въздействието на емоциите към момента на провеждане на разпита, както и на т.нар. “ретроспективна емоционалност”, при която събитие, което към момента на разпита

предизвиква емоции, не е било емоционално при първоначалното възприятие, но свидетелят може да “приписва” сегашните си емоции на миналото си преживяване. Обосновано е разбирането, че ретроспективната емоционалност е опасна с това, че може да направи по-категорични показанията на свидетеля за обстоятелства, които реално не е запомнил добре.

Подробно са изследвани специфичните фактори, които влияят на паметта на свидетелите за разговори. Подобно на паметта като цяло, слуховата памет е често памет за смисъла и възприетото значение на речта, а не за буквалното слухово съдържание, като първоначалната интерпретация на изказването е от най-голяма важност. Най-съществената разлика между процесите, засягащи спомените за други събития, спрямо тези за речта, е в много по-големия потенциал за неразбиране, присъщ на речта в сравнение с действията. Действията и другите събития, разбира се, също могат да бъдат погрешно разбрани или интерпретирани. Речевото съдържание обаче съдържа по-голям потенциал за недоразумения поради многото различни нива, на които значението се кодира и разбира от свидетеля. Затова в труда са разгледани нивата на разбиране на речта, като при всяко от тях са посочени възможните познавателни грешки.

В края на четвърта глава е разгледан най-широко използваният и многократно изследван метод, продукт на психологията, за установяване на неистинността на свидетелски показания - т.нар. *стандартизиран анализ на съдържанието*. Той е част от научна методика за тестване на достоверността на свидетелски показания, която се прилага при експертизи от вещи лица психолози в съдебната практика на Германия от 50-те години на 20 век, а по-късно и в

Швейцария, Австрия, Холандия, Испания, Швеция, САЩ, Канада и други страни. *Стандартизираният анализ на съдържанието* се състои от критерии, които могат да бъде използвани и без специални знания от органите на наказателното производство като допълнителен показател при оценка на достоверността на свидетелските показания. По тази причина деветнайсетте т.нар. “критерии за кредибилност” са разгледани, като са илюстрирани с примери от свидетелски показания и е изяснена необходимостта от съпоставяне на резултатите от анализа на съдържанието на показанията с познавателните способности на свидетеля.

Заключението отново се връща към историческото развитие на психологията на свидетелските показания, като са разграничени две течения в тази област на юридическата психология. За дълго време психологията на свидетелските показания оставя впечатлението, че се занимава предимно с това да разобличава недостатъчната надеждност на очевидците и многобройните фактори, които водят до нея. Някои автори наричат този подход “негативна психология”. Основният му недостатък е, че той дава редица аргументи за съмнение в свидетелските показания, но не предлага практически подходи, които да повишат достоверността на доказателствата, събирани чрез разпити и разпознавания от свидетели очевидци. В отговор на тези критики в последните 30 години се появява нова тенденция в психологията на свидетелските показания, която се определя като позитивна психология. Вместо само да разкрива слабостите на паметта на очевидците и на следствената практика, това течение в психологията предлага редица, основани на емпирични доказателства, препоръки за усъвършенстване на способите за доказване в наказателното производство, така че да се

повишат гаранциите за достоверност на свидетелските показания и направените от очевидци идентификации. В този труд стремежът е бил да се обобщи именно това ново научно знание. Затова превес в книгата е даден на препоръките за усъвършенстване на тактиката на разпознаването и разпита и на практико-приложните аспекти на психологичното знание.

Статия: Актуални въпроси на правата на човека при прилагането на средства за масово следене на електронните комуникации. В: Сборник с материали от Международна конференция по повод седемдесетата годишнина от приемането на Всеобщата декларация за правата на човека от ООН, издателство: УИ "Св. Климент Охридски, 2019, (под печат).

След разкритията на Едуард Сноудън за практиките на службите за сигурност за масово следене на електронните комуникации, в няколко важни съдебни решения се разглежда по нов начин баланса между необходимостта от защита на националната сигурност и правото на личен живот на гражданите. През 2018 г. Европейският съд по правата на човека разгледа две такива дела – Център Ратвица срещу Швеция и Биг брадър уоч и други срещу Великобритания. Предстои произнасянето му по дело със сходен предмет срещу Франция. Статията разглежда новите моменти в тези решения и ги сравнява със съответните стандарти за правата на човека, възприети от Съда на Европейския съюз и българския Конституционен съд. До приемането на тези решения можеше да се върди, че е налице синхронна практика на Европейския съд по правата на човека и Съда на Европейския съюз по въпроса за масовото следене. Сега те

значително се раздалечават. Новост е, че масовото следене се приема от ЕСПЧ поначало за допустимо, независимо, че не се отнася само до конкретно лице или конкретен повод, каквото беше установеното разбиране в по-ранните решения. Ново е и виждането, застъпено в решението Биг брадър уоч и други срещу Великобритания, че не се очаква да е предвиден ред за информиране на засегнатите лица, защото според Съда тази идея е логически несъвместима със системата за масово следене и съответно трябва да бъде изоставена. Изоставено е и изискването за предварителна санкция на следенето с акт на съдебен или друг независим и безпристрастен орган.

През 2015 г. българският Конституционен съд постанови противоконституционност на текстове от Закона за електронните съобщения, свързани със задържането на трафичните данни от електронните комуникации на гражданите. Подобно на възприетото от Европейския съд по правата на човека по-ранно виждане, българският Конституционен съд намери, че конституционосъобразният режим за задържане на данни от трафика на електронните комуникации, трябва да предвижда контрол от съдебен или друг независим орган. Мотивите на Конституционния съд бяха съобразени от законодателя при последвалите промени в Закона за електронните съобщения. Приетият режим обаче третира само интервенциите в личната сфера по отношение на определено лице и конкретен повод, попадащ в кръга на преследваните легитимни цели. Нерегламентиран на национално ниво остава въпросът за масовото проследяване на комуникации на неопределен кръг лица, който именно е предмет на разгледаната по-рано скорошна практика на Европейския съд по правата на човека.

Статия: Разпознаването в наказателното производство в светлината на съвременните постижения на когнитивната психология. В: Съвременни предизвикателства пред наказателното производство. Сборник доклади. С.: УИ "Св. Климент Охридски", 2018, 383-395.

Погрешните разпознавания, направени от свидетели очевидци, представляват сериозно предизвикателство за установяването на истината по наказателни дела. Параметрите на това явление в световен план станаха ясни след навлизането на ДНК идентификацията в наказателното производство, което доведе до установяването на по-голям брой съдебни грешки, отколкото преди това се смяташе за възможно. В основата на повече от половината от тях стои категорично, но погрешно разпознаване от добросъвестни свидетели очевидци. Психологията предлага обяснение как след неправилна идентификация психичен феномен, известен като тунелно мислене, може да доведе до фокусиране на органите на наказателното производство върху тази версия за авторството на престъплението и до пренебрегване на проверката на другите възможни версии, включително и защитните. Емпиричните психологически изследвания предлагат редица мерки за намаляване на познавателните грешки на свидетелите очевидци. В статията са разгледани две от тези мерки – двойно анонимната процедура за предявяване на обектите на разпознаване и навременната оценка на степента на увереност, с която разпознаващото лице прави своя избор. Подкрепени са с аргументи от следствената и съдебна практика у нас по дела за грабежи, при които разпознаването е често използван способ за доказване.

Статия: Член 3 от Конвенцията за правата на човека и основните свободи като граница на принудата в наказателното производство. В: Право и граници. Сборник доклади. С.: УИ "Св. Климент Охридски", 2018, 446-456.

Принудата, прилагана от държавните органи при доказването в наказателното производство, е допустима в определени граници. Основанието за налагането ѝ трябва да се търси в необходимостта да се постигнат целите на правосъдието и да се установи истината по наказателното дело. Границите, в които може да се упражнява принудата при доказването в наказателния процес, са дефинирани най-вече от правата на човека. Наред с конституционните права, важен ограничител при използването на принуда от страна на държавата са и правата, регламентирани с нормите на Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи и по-конкретно, със забраната за изтезания, нечовешко или унижително отношение или наказание (чл. 3 КЗПЧОС). В статията е изследвано отражението на тази разпоредба и на тълкувателната практиката на Европейския съд по правата на човека върху претърсването, обиска, освидетелстването и вземането на образци за сравнително изследване.

Статията стъпва на изследванията, проведени във връзка с докторската дисертация на кандидата, но ги обогатява и доразвива с проучвания на нова относима съдебна практика, включително по дела срещу България.

Статия: Мотивите на Европейския съд по правата на човека по делото *Bouyud v. Belgium* и техните корени в римската и юдео-християнската традиция. *Ius Romanum*, бр. 2, 2018, стр.390-402.

През 2015 г. ЕСПЧ постанови решение по делото Vouyid срещу Белгия, което до известна степен бе изненадващо за мнозина. Съдът прие, че шамарите по лицето, причинени на две лица по време на полицейско задържане, са нарушение на чл. 3 от Конвенцията за правата на човека и основните свободи. Преди това решение можеше да се предполага, че подобни леки посегателства няма да успеят да преминат минималния праг на суровост, за да бъдат квалифицирани като нарушения на Конвенцията. Според Съда обаче, лицето изразява индивидуалността на човека и неговата социална идентичност и всяко посегателство срещу него, което не е било строго необходимо, трябва да бъде третирано като унизително. Мотивите на Съда в Страсбург почиват на съвременното разбиране за човешкото достойнство. Тази статия обаче се обръща към по-далечните корени на разбирането за човешкото достойнство, които могат да се проследят до древноримската концепция за *humanitas*, разработена от мислители като Цицерон и Сенека, и юдео-християнското виждане за човека, създаден по образ Божии и подобие. Въпреки че в тези далечни времена насилието и жестокостта спрямо друго човешко същество са били чести явления, именно тогава се появяват идеите, които стоят в основата на съвременното разбиране за човешкото достойнство.

Статия: Принципът на ефективността в тълкувателната практика на Европейския съд по правата на човека. В: Научни четения на тема “Правни норми и правни принципи”. Сборник доклади. С.: УИ “Св. Климент Охридски”, 2017, 286-296.

В статията е изследван принципът на ефективността в тълкувателната практика на Европейския съд по правата на човека,

който намира своето словесно изражение в израза, че “съдът трябва да гарантира, щото правата по конвенцията да са практически и ефективни, а не теоретични и илюзорни”. Проследено е развитието на този принцип от първото позоваване на него в решение на Европейския съд през 1975 г. до постепенната му еволюция в тълкувателната практика на Съда. Разгледани са критиките на този подход на динамично тълкуване, прилаган от страсбургския съд, като съдебен активизъм, който води до нормотворчество, надхвърлящо волята и съгласието, дадено от държавите - страни по Конвенцията; за навлизането в територии запазени за националните институции и по които държавите не са имали воля да ограничат суверенитета си; за липса на демократична легитимност на самия съд и неговите членове; за недостатъчните гаранции за качествата на съдиите при избора им и редица други. Внимание е отделено на няколко техники в тълкувателната практика, които са проява на съдебно самоограничаване и могат да балансират съдебния активизъм. Това са принципът за европейския консенсус; историческият метод на тълкуване на волята и намеренията на договарящите се страни, вкл. и чрез позоваване на подготвителните материали (*travaux préparatoires*); езиковият метод на тълкуване; принципът за свобода на преценката; доктрината за четвъртата инстанция.

Статия: Взаимодействие на органите на досъдебното производство с медиите - рискове, ограничения и възможности//Правен преглед , бр. 6, 2017, стр.56-62.

Органите на досъдебното производство и медиите встъпват ежедневно в сложни и комплексни взаимоотношения. Те се крепят на

няколко стълба – свободата на изразяване, правото на информация, защитата на правата на участниците в наказателното производство (на обвиняемия, когото презумпцията за невинност брани от преждевременни “медийни присъди”, но и на жертвите, които често са превратно представяни в медиите), общественото доверие в правораздаването, независимостта на съдебната власт от обществен натиск; тактическо взаимодействие с медиите, вкл. използване на данни от социалните медии за разследването на престъпления. При това средствата за масова информация влизат в различни роли при взаимодействието си с органите на досъдебното производство – като се започне от основната – да информират обществото относно борбата с престъпността, премине се през възможността в някои случаи с публикациите си да подпомагат и партнират на разследването и се стигне до ситуации, в които самите те могат да се окажат обект на наказателно-процесуална принуда. В статията е разгледана именно последната хипотеза. Предмет на изследване са европейските стандарти, приложими към принудителните действия и по-специално към претърсването и изземването, осъществявани от органите на досъдебното производство спрямо журналисти и медии.

Глава от книга: Правни аспекти на държавната антиеврейска политика в Царство България (1940-1944 г.). В: Танева, А. (ред.) Антиеврейското законодателство в Европа и България. Правни изследвания. С.: Център за еврейски изследвания на Софийския университет "Св. Климент Охридски" и Институт за модерна политика, 2015, 77-192.

Съчинението съдържа изследване на българското антиеврейско

законодателство (1940-1944 г.), разположено в специфичния правен контекст на епохата, както и първия за българската правна литература цялостен анализ от гледище на международното хуманитарно право и законите и обичаите за водене на война на действията на българските власти спрямо евреите в Беломорска Тракия, Вардарска Македония и Пирот.

Относим към настоящия конкурс за доцент е анализът на Закона за защита на нацията като част от извънредното наказателно законодателство. В изследването ЗЗН е определен като комплексен закон, т.е. нормативен акт, който съдържа едновременно административноправни и наказателноправни разпоредби. С предвидените в него престъпни състави той е един от източниците на т.нар. „допълнително“ наказателно право, което наред с други специални закони, съдържащи наказателни разпоредби, е извън „главното“ наказателно право, регламентирано в Наказателния закон. Аргументирано е виждането за изключителния характер на допълнителното наказателно законодателство в периода между двете световни войни поради противоречие с основни принципи на наказателното право, възприети с Наказателния закон и противоконституционност. Разгледани са подробно престъпните състави, предвидени в ЗЗН, особените процесуални правила за разглеждане на наказателните дела по този закон, включително изключването на делата по ЗЗН от обхвата на Закона за съдилищата за маловръстни, което води до това извънредните, бързи и ограничаващи правото на защита производства, да се прилагат и по отношение на децата с еврейски произход на възраст между 12 и 17 години, вместо по-щадящите процедури по Закона за съдилищата на маловръстни.

Направен е преглед на практиката по прилагането на ЗЗН, който показва, че извънредните наказателни и процесуални правила по дела срещу евреи не са останали мъртво право.

SUMMARIES
of reviewed publications
of Asst. Prof. Zdravka Vladimirova Krasteva , PhD

Krasteva, Zdravka (2019) Eyewitnesses in Criminal Proceedings in the Light of the Contemporary Achievements of Psychology and Forensic Science, Sofia, Artipo, Kotseva-Vladimirova, E. (ed.)

This monograph is full and in-depth research on the subject of eyewitnesses in criminal proceedings. It consists of four chapters, introduction, addendum and conclusion, and an elaborated bibliography. The print edition contains 299 pages.

Eyewitness testimonies have a crucial role in establishing the facts in criminal cases. In the past several decades, psychology has reached to significant developments in its knowledge for the memory of witnesses and the factors that can lead to errors in testimony and identification. The monograph explores this scientifically grounded knowledge, following two large groups of topics in the psychological research - the processes of perception and memory for events on the one hand and perception and memory for people on the other. On this basis, improvements of the tactics of two investigative acts are proposed – the identification parade and the

interview of witnesses, as well as a structured approach to the evaluation of the results of these two investigative actions.

The **first chapter** examines the preparation of the identification parade. Central attention is devoted to the *preliminary interview of the witness* under Art. 170 of the Criminal Procedure Code (CPC). The study examines the contemporary scientific research of psychological processes in describing the appearance of individuals. Several psychological mechanisms may explain the negative impact of the verbal description on the subsequent accuracy of identification. These mechanisms are related to the transformation of visual memory into verbal information and to the redirection of the witness's attention from the holistic perception of the face to the perception of its characteristics. This phenomenon was established in psychology in the early 1990s and is known as "verbal overshadowing." The study proposes several tactical methods that apply during the preliminary interview in order to overcome the effect of verbal overshadowing. The more reliable criterion for assessing the accuracy of identification is not the quantity, but the quality of the verbal description made by the witness during the preliminary interview. That is why there is a need to rethink the standard interview tactics. Given the relationship between the errors in the verbal description and the accuracy of the subsequent identification, it is more appropriate to compromise the completeness of the information in favor of fewer, but more accurate characteristics of the identified object.

A separate section examines in detail the criteria for choosing the particular person to be presented for identification. Unlike other means of proof such as search and seizure, for the lineup due to its non-coercive nature, there is no requirement for a reasonable assumption regarding the

particular suspect. Therefore the risk that the lineup could lead to mistaken identification of an innocent person increases. That is why the choice of a particular person should be made on an evidence-based suspicion. In order to achieve this, the investigative body could discuss the versions of the perpetrator's identity with the supervising prosecutor under Art. 203, para. 4 of the CCP prior to the identification parade.

In some situations, irrespective of the efforts of investigative bodies, the identity of the suspect cannot be established. In these cases, several investigative tools are used, such as the construction of facial composites and mugshot searches. Separate sections of chapter one examine these investigative tools. There are four generations of techniques for constructing facial composites. Emphasis is placed on modern methods to improve the recognition of composites by improving the interview tactics, by the usage of computer programs based on whole face images and by applying techniques to enhance composites after their construction.

Regarding the *mugshot searches*, the study examines several issues related to their effectiveness and their procedural consequences. There is a contradictory jurisprudence on this topic. In some cases, the court treats the mugshot search as an obstacle to subsequent identification parade, and in other cases, mugshot searches are recognized as a regular and necessary investigative activity that does not compromise the identification parades under Art. 169 CCP. Viewing a person in a series of mugshots could decrease witness accuracy in the subsequent lineup and increases the risk of identification of an innocent person. Therefore, the mugshot searches should be used in limited circumstances, under specific tactical requirements and with careful assessment of the outcome of the subsequent identification parade.

In a separate section, the study looks into differences between live lineups and photo lineups. Photo lineups are permitted if showing the person is not possible. This could compromise the photo lineup results if it is established that the live lineup was possible. A *de lege ferenda* proposal has been formulated to allow the photo lineups when necessary. This view is supported by empirical psychological studies that found no differences in the effectiveness of the photo and live identifications. In many foreign jurisdictions, no preference is given to one method over the other.

The study pays special attention to *the lineup composition*, as one of the essential guarantees for fairness of the lineup. The possible approaches to selecting the fillers have been considered - by a similarity to the description given by the witness or by the appearance of the suspect. The approach adopted in Bulgarian law for the similarity of the fillers with the suspect is criticized because of the risks it generates for unfair lineups if the characteristic features described by the witness are not taken into account. Therefore, the author proposes an amendment of Art. 171 (2) of the CCP so that the suspect will participate in the lineup with persons similar in appearance to him and the description made by the witness.

The idea of double-blind procedures for lineups is considered in detail, and several recommendations for amending the relevant legal framework are made.

Particular attention is paid to the participation in the lineup procedure of other persons – defense counsel, psychologist, pedagogue, interpreter, and tactical recommendations are proposed in this regard.

The **second chapter** discusses in detail the lineup procedure and tactics. The importance of unbiased instructions to the witness is stressed, and another wording of the instructions is proposed. The study looks into the

differences between the simultaneous and sequential presentation and the psychological advantages and disadvantages of each of them.

Particular attention is paid to clarifying the degree of confidence with which the witness makes his choice. Based on a review of psychological research, it is concluded that degree of certainty is a reliable criterion for accuracy of the identification only if it is established immediately after the witness has made his or her decision, but not during the court proceedings.

The procedures for documentation of the lineup have been discussed in detail, several recommendations are made on the content of the written report, photographs of the persons presented and video recording of the parade.

Special attention is paid to the question of repeated identification procedures. The psychological processes that may lead to mistaken identification during the second lineup are examined. There is contradictory jurisprudence on its admissibility and therefore more strict preconditions for the second procedure are proposed.

A separate section describes and explores the specifics of speaker identification and memory for voices. An examination is made of the factors that influence the voice recognition. The courts generally accept the speaker identifications, but in some cases, they interpret art. 171, para. 2 of the CPC as a requirement to simultaneously demonstrate the appearance and voices of the persons. This approach could be problematic, both from the point of view of the tactical organization and the psychological perspective. Therefore, this contradictory interpretation of Art. 171, para. 2 of the CPC may be overcome by the inclusion of an explicit possibility of voice recognition. This proposal is also justified by a comparative review of the legislation in some countries.

The third chapter is dedicated to eyewitnesses interviewing. It examines the current psychological research into the effectiveness of witness interview and the most common mistakes in its tactics.

The cognitive interview is extensively researched both in experimental and field studies. In this chapter, the data on its effectiveness is analyzed supported by studies from Great Britain, France, Germany, Italy, Spain, Sweden, New Zealand, Brazil, and others.

The importance of establishing psychological rapport with the witness has been thoroughly examined, and recommendations are made for building and maintaining psychological rapport throughout the interview. This study examines several cognitive techniques to encourage witness recall - a mental reconstruction of the context of the witnessed event, the reproduction of the event in a different sequence and from a different perspective, and several others. For each of these techniques, their effectiveness has been examined, and specific recommendations are made on how to implement them.

A separate section explores the two classic stages of the interview - the free narrative and the question phase in the light of modern psychological research. Common mistakes that lead to the premature termination of the free narrative are analyzed, and specific recommendations are suggested on how to use this stage more fully by encouraging the witness to express in his own words everything he knows about the event.

The question phase of the interview is divided into two parts. In the first part, questions should relate only to the circumstances mentioned by the witness in the free narrative. It is only after the exhaustion of the possibilities for collecting new information is to go to the second part, where the witness is asked questions about circumstances not mentioned by him. This moment creates the risk of errors in the formulation of the

questions due to the danger that some of them are inadmissible because they are suggestive or misleading.

The different classifications of the questions asked during the interrogation are considered. In procedural and forensic theory, questions are classified into two groups - inadmissible and admissible. Concerning admissible questions, a different classification is proposed, which distinguishes the open from the specific questions, and for this distinction, arguments from the psychological research are put forward. Recommendations are suggested for the formulation of open and specific questions to avoid the risk of suggestions. The final stage of the interview should be used as a further opportunity to encourage witness memory, and the victims should be provided with information on the available assistance and support, under the Law on Assistance and Financial compensation of Victims of Crime.

The following section examines the tactics for interviewing of children. The interview should be consistent with their cognitive capacity and mental inclinations. The most common mistakes in the interviewing of children have been analyzed, and examples of the investigative practices of different countries have been made.

In a separate section, a new investigative tool is examined - the Self-Administered Interview (SAI). It has been developed by psychologists and allows gathering comprehensive information from all witnesses at the earliest possible time after the crime. In the SAI, the witness himself gives his testimony to the event in writing using a standardized brochure of instructions and questions. The SAI is based on the understanding that the sooner a witness can provide detailed information about the event, the more likely the reported data will be detailed and complete. This counteracts the adverse consequences of the delay in interviewing, which leads to forgetfulness and creates a risk of collective memory after communication with other eyewitnesses or the influence of media publications on the

crime. It is suitable for application in investigative situations where the crime is perceived by a large number of witnesses and when urgent interrogations are impossible due to limited human resources of law enforcement.

The fourth chapter is devoted to the evaluation of the results of the eyewitness identifications and interviews.

The first section offers a structured approach to assessing lineup outcomes in five steps: an assessment of the preliminary interview under Art.170 of the CCP and the earlier interviews of the witness; assessment of the lineup procedures; assessment of the variables related to the qualities of the eyewitness; evaluation of the factors related to the qualities of the object of recognition; assessment of the conditions under which the object was perceived by the witness. Each of these steps is examined in detail on its own, and criteria are proposed based on empirical psychological studies of the accuracy of the identification.

The specific factors that affect the memory of witnesses for conversation are discussed in detail. Auditory memory is often a memory of the meaning of the speech rather than literal content, and the initial interpretation of the speech is of the utmost importance. The most significant difference between the processes affecting memories of other events than those of speech is in the higher potential for incomprehension inherent in speech than action. Speech contains the greater potential for misunderstanding because of the many different levels in which the meaning is coded and understood by the witness. That is why the levels of understanding the speech are discussed in the paper and the possible cognitive errors.

At the end of the fourth chapter is examined the most widely used and repeatedly researched method, a product of psychology, for establishing the untruthfulness of testimony - the so-called Criteria based content analysis

(CBCD). It is part of a scientific methodology for testing the veracity of witness testimonies, which is applied by psychologists in the jurisprudence of Germany from the 1950s and later in Switzerland, Austria, the Netherlands, Spain, Sweden, USA, Canada, and other countries. The CBCD consists of 19 credibility criteria which have been addressed in this study and illustrated with examples of testimony.

The conclusion of the book goes back to the historical development of the psychology of witness testimony, distinguishing two trends in this area of legal psychology. For a long time, the psychology of testimony was primarily concerned with exposing the insufficient reliability of eyewitnesses and the many factors that lead to it. Some authors call this approach "negative psychology." Its primary disadvantage is that it provides many arguments for doubt in witness testimony, but it does not offer practical approaches to increase the credibility of evidence gathered through interviews and lineups. In response to these criticisms, in the last several decades, a new trend has emerged in the psychology of witness testimony, which is defined as positive psychology. Instead of merely revealing the weaknesses of eyewitness's memory and investigative practice, this trend in psychology offers a number of empirical evidences for improvements in the means of proving in criminal proceedings to increase the assurance of testimony. In this work, the aim was to summarize precisely this new scientific knowledge. That is why the book's primary focus is on the recommendations for improving the lineup procedures and interview tactics and the practical aspects of contemporary psychological knowledge.

Krasteva, Zdravka, (2019). Recent human right issues in bulk interception of electronic communications. Proceedings from the International Conference on the occasion of 70th-anniversary of

Universal declaration of human rights. Sofia, University Press “St. Kliment Ohridski”.

Following of Edward Snowden's disclosure of the practices of security services for the mass surveillance of electronic communications, the balance of protection of national security on the one hand and the privacy of individuals, on the other side, became subject of several significant legal disputes. In 2018, the European Court of Human Rights examined two such cases - against Sweden and the United Kingdom, a similar case is pending against France. This report looks at the new moments in these decisions, comparing them with the relevant standards for the protection of human rights adopted by the Court of Justice of the European Union and the Bulgarian Constitutional Court.

Krasteva, Zdravka, (2018). Eyewitness identification in criminal proceedings in the light of the contemporary achievements of cognitive psychology. In: Contemporary challenges to criminal legislation. Sofia, University Press “St. Kliment Ohridski”.

Mistaken identifications made by eyewitnesses pose a serious problem for establishing the truth in criminal cases. Psychology offers an explanation as to how, following the misidentifications, the tunnel vision effect can lead actors in the criminal proceedings to focus exclusively on one of the versions of the authorship of the crime and to ignore the other options. Empirical psychological studies offer a number of measures to reduce eyewitness errors. This article explores two of these measures - a double-blind lineup administration and timely evaluation of the eyewitness's confidence.

Krasteva, Zdravka, (2018) Art. 3 of the European Convention on Human Rights as a limitation of the coercion in criminal proceedings. In: Law and Borders. Sofia, University Press “St. Kliment Ohridski”.

The prohibition of torture, inhuman or degrading treatment or punishment (Art. 3 of European Convention on Human Rights) acts as an important constraint on the coercion inherent in some of the investigative actions in criminal proceedings. This report explores how Art. 3 affects the search and seizure, the physical examination of a person, and the taking of samples for comparative study.

Krasteva, Zdravka, (2018). The ECHR’s reasoning in the case of Boyud v. Belgium and its roots in the Roman and Judeo-Christian traditions. Sofia, Ius Romanum, issue 2.

In 2015, the ECtHR made a decision in Bouyid v Belgium case that was, to a certain extent, surprising. The Court accepted that the slapping on the faces of two detainees by police officers was a violation of Art. 3 ECHR as it constitutes degrading treatment. Until then, it could be speculated that such minor offenses would not reach the threshold of severity to qualify as a violation of the Convention. However, according to the Court, the person's face expresses his individuality and when an assault on him is not strictly necessary, it constitutes a degrading treatment. This reasoning is based on the modern understanding of human dignity. This report, however, turns to its more distant roots, which can be found in the Roman concept of Humanitas and in the Judeo-Christian understanding of man created in the image of God. Although in these remote times, violence against another human being is far more likely to be justified, it was then when the ideas

emerged, which are the key to a contemporary understanding of human dignity.

Krasteva, Zdravka, (2017) The principle of effectiveness in the interpretative practice of the European Court of Human Rights. In: Scholarly Readings: Legal Norms and Legal Principles. Sofia, University Press “St. Kliment Ohridski”.

This article examines the principle of effectiveness in the interpretative practice of the European Court of Human Rights by analyzing its nature and illustrating its application, as well as its role in the light of the distinction between judicial activism and judicial self-restraint.

Krasteva, Zdravka, (2017). Interaction between pre-trial authorities and the media – risks, limitations, and options. Sofia. Legal Review, issue 6.

Pre-trial authorities and the media enter into complex relations on a daily basis. They are based on several pillars - freedom of expression, right to information, protection of the rights of the participants in criminal proceedings (of the accused who is protected by the presumption of innocence from premature “media judgements”, but also of the victims who are often wrongly presented in the media), public confidence in the judiciary, independence of the judiciary from public pressure; tactical relations with the media, including the use of social media in crime investigation. The media have different roles in interacting with pre-trial authorities – starting from the main one – to inform society about the fight against crime, through the possibility to collaborate and help the investigation by their publications,

to situations where they may be subjected to coercion in the process of a criminal investigation.

The subject of this research are the European standards applicable to coercive actions and, in particular, to searches and seizures carried out by pre-trial authorities against journalists and the media.

Krasteva, Zdravka, (2015). Legal Aspects of the State Anti-Jewish Policy in the Kingdom of Bulgaria (1940-1944). In: Taneva, A. (Ed.) Anti-Jewish Legislation in Europe and Bulgaria. Legal Studies. Sofia, Center for Jewish Studies at Sofia University St. Kliment Ohridski and Institute for Modern Politics, 77-192.

The chapter contains a study of the Bulgarian anti-Jewish legislation (1940-1944), located in the specific legal context of the epoch, as well as the first comprehensive analysis in the Bulgarian legal literature from the point of view of international humanitarian law and the laws and customs of war on the actions of the Bulgarian authorities against the Jews in Aegean Thrace, Vardar Macedonia and Pirot.